

БІОГРАФІКА У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Секція Міжнародної наукової конференції «Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища»

6 жовтня 2011 р. відбулося засідання секції «**Біографіка у сучасному інформаційному просторі**», що працювала на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ, та до програми якої увійшли доповіді 27 науковців і бібліотечних фахівців. Серед них: 3 доктори наук, професори, 13 кандидатів наук – працівники НБУВ, Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київського національного університету культури і мистецтв, Одеського Національного університету імені І. І. Мечнікова, Харківської академії дизайну і мистецтв, Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Окрім заявлених у програмі конференції учасників, у засіданні Секції взяли участь працівники Національної наукової медичної Бібліотеки, Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

На секційному засіданні обговорювалося широке коло проблем, пов'язаних із розвитком сучасної вітчизняної біографіки, основних завданнях та проблемах її розвитку.

Вступним словом роботи Секції відкрив директор Інституту біографічних досліджень НБУВ кандидат історичних наук **В. І. Попик**, який наголосив на необхідності дослідження проблем біографіки у всіх її жанрах, формах і виявах у культурному, духовному, інформаційному просторі України. Технічні засоби формування електронного інформаційного середовища в цьому сенсі важливі тим, що створюють нові, незнані раніше умови для інтенсивного спілку-

вання людини та суспільства з постатями минулого так само як і з відомими сучасниками.

У доповіді «*Нові тенденції у розвитку електронних ресурсів біографічної інформації*» **В. І. Попик** звернув увагу на те, що біографіка, що традиційно належала в Україні до сфери елітарної науки та культури — академічної й університетської, письменницької, до діяльності провідних журналів і видавництв, у наш час все більшою мірою переходить до поля тяжіння масової інформаційної культури, до царини ненаукового, прикладного, розважального знання. Нині ця сфера активно спрямовується бізнесом і політиками, стала об'єктом значних зовнішніх інформаційних впливів. У ній з'явилося багато політично заангажованого, сенсаційного, навіть скандального. Прикро, що за таких умов вітчизняна академічна й університетська біографіка залишається непорушно елітарною, створюється вузьким колом і працює на вузьке коло, мало впливає на піднесення історичної та національної свідомості українців. Це суперечить завданням науки ХХІ ст., головна функція якої нині — не лише примноження знань, а й технологічна: їх впровадження та забезпечення ефективного використання. З цього погляду вкрай необхідними є соціологічні дослідження біографічного читання в Україні. Це стосується і друкованої, і електронної біографіки. Хто читає, що читають, для чого, що і як сприймають? Якими є шляхи актуалізації біографічної інформації, підвищення її впливу на різні категорії населення? Науковцям важливо звернути увагу і на зростаючий нині інтерес до біографій звичайних людей, генеалогії простих родин. На цьому ґрунті з'явилися відкриті системи біографічної та генеалогічної інформації, генеалогічні форуми, блоги, зокрема історико-родовідні. Вони вимагають серйозного критичного аналізу та науково-методичної підтримки з боку дослідників-професіоналів.

Провідний науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **С. М. Ляшко** у доповіді «*Життєпис роду Гамченків: проблеми просопографії в контексті особливостей джерельної бази*» зробила спробу реконструкції історії представників родини Гамченків (Сергія, Івана, Дмитра та Євгена) на основі використання матеріалів Державного архіву Житомирської області, особового фонду С. С. Гамченка та

О. Ф. Лагодовської, Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України, Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Галузевому Державному архіві Служби безпеки України. **С. М. Ляшко** продемонструвала залежність джерельної бази біографічних і родовідних досліджень, їх обсягу, складу та характеру від впливу історичних подій. Вона проаналізувала, яким чином, залежно від мети конкретного біографічного дослідження та пізнавальних завдань, дослідник обирає пріоритетні за пізнавальними можливостями джерела та поєднує їх у комплекс джерел із наступною класифікацією та добором оптимальних методів використання. При цьому, наголосила доповідач, важливо пам'ятати, що обрані джерела пов'язані між собою предметом дослідження, співвідносяться між собою та можуть бути інтерпретованими за умов урахування їх системних зв'язків.

І. В. Валявко, старший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук у доповіді «*Епістолярна спадщина як важлива складова біографічного дослідження: листування Дмитра Чижевського та Юрія Шевельова*» зазначила, що науковці цікавляться листами у трьох випадках: використовують цитати з них для підтвердження чи заперечення власної думки; для з'ясування історії написання якогось твору; для характеристики певних осіб. При цьому приватна кореспонденція виконує допоміжну функцію. Меншою мірою у центрі уваги науковця знаходиться, на думку доповідача, цикл листів до однієї чи кількох осіб, листи, які стосуються певної проблеми або написані в певний період. Саме такий підхід дає можливість простежити невідомі сторінки творчої біографії особистості. **І. В. Валявко** наголосила, що, оскільки листи є не тільки акцією, а й реакцією на суспільні події, то на їх основі можна глибше пізнати епоху, ставлення автора до тих чи інших подій. Окрему групу становлять публікації листів, що супроводжуються короткими передмовами, які дають інформацію про збирання епістолярію, місця зберігання, характеристику кола кореспондентів тощо. На її думку, можна виділити такі основні підходи до вивчення листів: за адресатно-рецептивною спрямованістю; за «чисто-

тою» жанрової структури; за проблемно-тематичним спрямуванням; за стильовим принципом.

У доповіді доктора історичних наук, професора, старшого наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ **Т. І. Ківшар** «*Бібліотечна біографіка в контексті розвитку українського бібліотекознавства*» йшлося про сутність бібліотечної біографіки, історію її розвитку та сучасний стан. Зокрема, доповідач відзначила, що проблема висвітлення біографій діячів бібліотечної справи почала розроблятися на початку ХХ ст. у контексті вивчення теорії бібліотекознавства. Особливо це стосується праць Л. Б. Хавкіної, в яких вперше було визнано необхідність вивчення біографій діячів бібліотечної справи як однієї з теоретичних проблем бібліотекознавства. Доповідач наголосила, що радянські бібліотекознавці не мали змоги включати вивчення біографій діячів бібліотечної справи до предмета бібліотекознавства. На сучасному етапі, на думку **Т. І. Ківшар**, бібліотечна біографіка робить лише перші кроки у своїй інституалізації. Тому існує багато проблем як щодо завдань, так і напрямів її розвитку, історіографічної та джерельної бази, термінологічного забезпечення, визначення базових понять. До завдань бібліотечної біографіки в широкому значенні можна віднести вивчення культурного феномену, яким є бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство (в межах бібліотеки), дослідження ідей, теорій, системи поглядів науковців, здійснене в історичному дискурсі у контексті наукових біографій учених, практичних працівників бібліотеки. Крім цього завданнями бібліотечної біографіки також можна вважати виявлення й аналіз різних видів історико-біографічних джерел, вивчення особливостей біографічного письма, отримання біографічних знань, відтворення біографій діячів бібліотечної справи, бібліотекознавців, бібліографів і бібліографознавців, а також осіб, пов'язаних із бібліотечною діяльністю. Інституалізації бібліотечної біографіки як напряму біографіки та бібліотекознавства сприятиме розкриття джерельної бази, визначення її інформативної цінності, проведення аналізу різних їх комплексів та груп. Доповідач зупинилася на проблемі структури бібліотечної біографіки, яка може включати бібліотекознавчу, бібліографознавчу, книгознавчу (в межах бібліотечної діяльності)

біографіку, а також вивчати біографії працівників, які здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність у бібліотеках (інформаційних аналітиків). Практичне значення бібліотечної біографіки видається важливим також у контексті формування фундаментального національного біобібліографічного зводу, оскільки біографічна інформація про фахівців бібліотечної справи, а також осіб, дотичних до бібліотечної діяльності, становить його невід'ємну складову.

Старший науковий співробітник, учений секретар Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Н. І. Любовець** у виступі «*Основні тенденції розвитку мемуаристики Буковини кінця XIX – поч. XX ст.*» відзначила, що XIX ст. стало новим етапом в еволюції мемуаристики, не лише української, а й найближчих сусідів, що було пов'язане з декількома факторами, а саме: суспільно-політичними змінами внаслідок реформ у Російській та Австро-Угорській імперіях і революційними подіями у Європі, що вплинули на духовну активність особистості розширило її історичну та національну самосвідомість, які є основними критеріями еволюції мемуаристики. Не менш важливе значення для розвитку спогадової традиції мав бурхливий розвиток видавничої справи, що змінило цільові настанови мемуарів – вони стають публіцистичними і, таким чином, розглядаються не лише як культурне явище, а й як активний чинник літературного та суспільно-політичного життя. Кінець XIX – початок XX ст. стали для мемуаристики Буковини початковим етапом, що було зумовлено відсутністю у краї протягом попередніх століть національної еліти. Серед її жанрів на той час були представлені традиційні: щоденники та щоденники-хроніки; автобіографії; власне спогади (про історичні події та про історичних осіб). Тематично мемуаристика стала відповіддю на процес національно-культурного відродження Буковини та політичні події початку XX ст.

Водночас, зазначила **Н. І. Любовець**, у більшості спогадів мало аналізу та глибокого розуміння місця та ролі Буковини в загальноісторичному процесі, причин поразки українських визвольних змагань. Найсистемнішими можна вважати мемуари двох вчених і діячів українського національно-визвольного руху – Мирона Кордуби та Дмитра Дорошенка,

які розглядали події на Буковині в широкому всеукраїнському та загальноєвропейському контексті.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Н. П. Марченко** у доповіді «*Персоналізація інформаційних ресурсів: від інформування до комунікації*» зазначила, що персоналізація — це максимально повне відтворення природної потреби людини «бути особистістю» та суспільна потреба, що забезпечує включенність особи у соціальні зв'язки та, водночас, ними детермінована. Під цим кутом зору, на думку **Н. П. Марченко**, біографіка із засобу осягнення та збереження інформації про персону перетворюється на процес персоналізації суспільного буття, а, отже, має включати не лише сукупність відповідної інформації, а й середовище, що її продукує, зберігає та поширює. На прикладі активного формування упродовж останніх років мережевої спільноти зацікавлених у продукуванні, поширенні, дослідженні та належному використанні книги для дітей нею було зроблено спробу окреслити найбільш перспективні шляхи створення подібної спільноти в межах біографічного дискурсу, вказано на важливість свідомої персоналізації інформаційних ресурсів як найефективнішого способу переходу від інформування до комунікації та залучення більшої кількості користувачів до активної діяльності в межах певного дискурсу. Наголошено на принциповій відмінності процесів заснування та функціонування академічного інформаційного ресурсу та формування навколо нього зацікавленої спільноти. Проаналізовано можливості використання для інформування та комунікації в межах біографічного дискурсу соціальних мереж, блогосфери, Живих журналів (ЖЖ), персональних сайтів тощо.

Інтерес присутніх викликала доповідь старшого наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидата історичних наук **О. М. Яценка** «*Українські персональні показники у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: хронологічно-статистичний аналіз*», який на основі зібраного співробітниками Інституту біографічних досліджень матеріалу до видання «Персональні бібліографічні показники» (Серія «Джерела української біографістики» ; вип. 3) здійснив первинний аналіз одного з підвидів біобібліографічних посібни-

ків – персональних бібліографічних покажчиків про діячів української історії та культури, що вийшли у світ в Україні та діаспорі з кінця ХІХ ст. до наших днів і знаходяться у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **О. М. Яценко** розглянув особливості змісту, структури, форми представлення даних у різні хронологічні періоди та сучасні форми персональних покажчиків та акцентував увагу на деяких окремих публікаціях, що мали вплив на розвиток цього виду бібліографії в Україні.

Науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **О. В. Бугаєва** у повідомленні «*Архівна біографіка митців України в особових фондах Інституту рукопису НБУВ*» здійснила аналіз фондів особового походження діячів музичної культури України з позицій використання архівного документу як джерела біографічної інформації. Об'єктом її дослідження стали біографічні матеріали, документи службової діяльності, листування, фотодокументи з архівів І. Берковича, П. Векселя, О. Дзбанівського, І. Дубянського, П. Козицького, Ф. Колесси, С. Нанія (композитора-аматора), В. Пухальського, П. Сениці, І. Слатіна, К. Стеценка та М. Тутковського. **О. В. Бугаєва** зазначила, що хоча названі архіви суттєво відрізняються за обсягом і складом документів і рівнем їхньої біографічної змістовності, це не перешкоджає виявленню біографічних даних і виробленню загальних підходів: перевірки/співставлення умовно *нових* (архівних) і *старих* (зафіксованих у друкованих виданнях) біографічних фрагментів досліджуваної постаті. **О. В. Бугаєва** виокремила такі види документів: автобіографія, паспорт, свідоцтва, посвідчення, грамоти, вітальні адреси, а також документи, що належать до мемуарного жанру, – спогади, щоденники, записні книжки, листування. Глибина та цінність біографічної інформації, на її думку, у кожному конкретному випадку є своя, втім, необхідно пам'ятати, що будь-який архів розглядається як культурне явище, а особовий фонд того чи іншого митця комплектується за принципом цілісності та максимальної повноти, в якому відтворюється як діяльності особи, найвагоміші результати (праці) фондоутворювача, так і віхи життя і діяльності, що забезпечує можливість наукового вивчення біографії особи з урахуванням найдрібніших деталей.

У повідомленні наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидата філологічних наук **Л. Г. Реви** «*Громадська і наукова діяльність І. Вагилевича в світлі історії українсько-польських зв'язків*» було розглянуто громадську та наукову діяльність І. Вагилевича, біографія якого представлена в світлі історії українсько-польських зв'язків. На думку **Л. Г. Реви** цей аспект не знайшов належного висвітлення в наукових студіях як українських, так і польських учених. Було подано характеристику основних праць ученого на тлі історичної доби та висвітлено останні найскладніші роки життя письменника.

Науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **Ю. В. Вернік** у повідомленні «*Домені Українського національного біографічного архіву в дзеркалі on-line джерел біографічної інформації*» здійснила аналіз підходів до побудови класифікаторів доменів і дефініцій в електронних біографічних словниках. Дослідниця зазначила, що нею виявлено проблеми в існуючих класифікаторах доменів суспільного життя, пов'язані, зокрема, з глибиною деталізації, прив'язкою до офіційних класифікаторів знань, професій і видів діяльності. **Ю. В. Вернік** запропонувала в процесі вдосконалення інформаційної системи УНБА розширити класифікатор доменів відповідно до ієрархічної моделі сфер суспільного життя, зв'язуючи їх із сферами діяльності людини, відображеними в дефініціях.

Т. В. Бишова, молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ у повідомленні «*Особливості опрацювання джерельної бази у створенні персоналії Українського національного біографічного архіву*» на основі аналізу практики поточної роботи зазначила, що головна увага в процесі наповнення Баз даних УНБА повинна приділятися точному відтворенню даних джерел і правильному розподілу їх за рубриками. Особливої уваги вимагає доповнення даних по персоналіях, що потребує уважного вивчення відомостей із нових використовуваних джерел, уважного та критичного зіставлення їх з уже наявною в Базі даних інформацією. За необхідності уточнення біографічних відомостей (при виявленні розбіжностей у різних виданнях) бажано вдаватися не до виправлення даних за «більш авторитетними» джерелами, а до пошуку досто-

вірної інформації у архівних документах. За неможливості здійснення такої перевірки або відсутності достовірних відомостей, обов'язково треба один із варіантів даних вміщувати до Баз даних як основний, а решту — заносити в поле «Що знайдено». Розбіжності у написанні імен фіксуються у полях Баз даних «Головне ім'я/прізвище» та «Варіанти імені/прізвища»). Зі створенням нової рубрики «Анотація» поставо завдання зведення в одному полі даних із кількох рубрик («Підстави для занесення», «Звання», «Нагороди та премії»).

С. В. Муріна, молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ у повідомленні «*Порівняльна характеристика біографічних даних Українського національного біографічного архіву за даними УРЕ та ЕСУ (літера А)*» зробила аналіз контенту УНБА за доменами та кількістю живих, померлих і невизначених персоналій. На основі отриманих даних дослідниця проаналізувала проблему розширення кола джерел біографічної інформації за рахунок нових наукових видань, позбавлених ідеологічних нашарувань.

А. М. Доркену, завідувач філії Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського у повідомленні «*Ресурс «Видатні педагоги України і світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в контексті розвитку суспільства знань*» ознайомила присутніх із досвідом створення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу, який виставлено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu.ua.-net>). **А. М. Доркену** зазначила, що роботу над проектом розпочато у 2008 р. Завдяки цьому користувачі мають можливість отримати комплексні відомості про визначних і незаслужено забутих або незгадуваних у радянські часи вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Л. О. Пономаренко, завідувач відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, у виступі «*Бібліографічне забезпечення досліджень науково-педагогічної діяльності М. І. Пирогова в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського*» репрезентувала сьомий випуск біобібліографічної серії «Видатні педагоги світу», присвячений науково-педагогічній, адміністративній і громадській діяльності Миколи Івановича

Пирогова. Вона зазначила, що електронну версію покажчика розміщено на веб-порталі бібліотеки на сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу».

В. О. Кононенко, завідувач відділу Національної парламентської бібліотеки України та **Н. І. Абдулаєва**, провідний бібліограф цієї самої бібліотеки, у спільному виступі «*Методика укладання сучасних довідкових видань в галузі бібліотечної біографіки (на прикладі праці «Українські бібліографи: біографічні відомості, професійна діяльність, бібліографія» (К., 2008–2010)*» провели презентацію названого видання та ознайомили присутніх із досвідом його створення. На основі даного видання був створений електронний ресурс, який постійно оновлюється.

У межах програми роботи біографічної секції була проведена презентація нових видань Інституту біографічних досліджень НБУВ. Так, кандидат історичних наук **О. В. Бугаєва** представила підготовлену нею монографію «*Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича» (К., 2011)*, а директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандат історичних наук **В. І. Попик** – черговий, сьомий випуск наукових праць інституту «*Українська біографістика» (К., 2010)*.

Результатом зацікавленого обговорення стану сучасної української біографіки в контексті інформаційних потреб суспільства було виокремлення проблем, розв'язання яких вимагає наполегливої творчої співпраці науковців, педагогів і упорядників інформаційних ресурсів: визначення пріоритетів у розвитку української біографіки; створення єдиних науково-методологічних засад розробки біографічних інформаційних ресурсів і методики їх наповнення.

*Надія Іванівна Любовець,
Володимир Іванович Попик.*